

РОЗДІЛ IV

Світове господарство й міжнародні економічні відносини

УДК 339.564:633.1(477)

А. А. Сишук – кандидат економічних наук, доцент кафедри міжнародних економічних відносин Волинського національного університету імені Лесі Українки

Тенденція монополізації зернового експорту України в контексті світового досвіду

Роботу виконано на кафедрі міжнародних економічних відносин ВНУ ім. Лесі Українки

Тенденція до монополізації зернового експорту України суперечить світовим тенденціям у цій сфері та може мати негативний вплив на зовнішньоекономічну ефективність АПК. Це передбачає дослідження досвіду світового експорту продовольства та його використання в Україні.

Ключові слова: аграрний ринок, зерновий експорт, монополізація.

Сишук А. А. Тенденция монополизации зернового экспорта Украины в контексте мирового опыта.

Тенденция монополизации зернового экспорта Украины противоречит мировым тенденциям в этой сфере и может иметь негативное влияние на внешнеэкономическую эффективность АПК. Это предполагает исследование опыта мирового экспорта продовольствия и его использования в Украине.

Ключевые слова: аграрный рынок, зерновой экспорт, монополизация.

Syshchuk A. A. The Tendency of the Monopolization of the Grain Export Ukraine in the World Experience

Context. The article deals with the tendency of the monopolization of the grain export Ukraine that is in conflict with the world tendencies in this sphere and will can negative influence on the external-economic efficiency APK. This is assumed to research of the world export provisions the experience and use its in Ukraine.

Key words: agricultural market, grain export, monopolization.

Постановка наукової проблеми та її значення. Загострення світової продовольчої проблеми є чинником формування сприятливої кон'юнктури для основних країн-експортерів продовольства. Однак розвиток аграрного експорту можливий за умов існування конкурентного середовища в цій сфері, тоді як тенденція до його монополізації може мати значні негативні наслідки. Це потребує теоретичного обґрунтування необхідності збереження умов для конкуренції у сфері торгівлі зерном і реалізації державою відповідної аграрної політики.

Мета і завдання дослідження – проаналізувати прояви тенденції до монополізації аграрного експорту України в контексті світового досвіду; схарактеризувати її можливі негативні наслідки для середовища аграрного бізнесу і зовнішньоекономічної ефективності АПК.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Із розширенням присутності українських виробників у різних сегментах світових аграрних ринків підвищення конкурентоспроможності вітчизняної сільськогосподарської продукції стає все більш актуальним завданням. Хоча Україна має ряд конкурентних переваг для розвитку експорту аграрної продукції (сприятливі кліматичні умови, багаті сільськогосподарські ресурси, у т. ч. високопродуктивні ґрунти, та придатні для зрошення землі, близькість до основних зовнішніх ринків із постійно зростаючим попитом), проте існують й проблеми, які перешкоджають виходу вітчизняних аграріїв на світові ринки продовольства. Серед них – низька продуктивність та ефективність аграрного сектора (як землі, так і робочої сили) порівняно з виробниками розвинутих країн; недостатні обсяги довго-

строкових інвестицій у сільське господарство і, як наслідок, відсутність сучасної ринкової інфраструктури, у тому числі оптової (складські приміщення, холодильне обладнання, упаковка, системи зрошення тощо), низькі темпи запровадження нових видів продукції та технологій переробки, контролю якості, маркування та дизайну упаковки. Важливою загальною умовою розв'язання цих проблем є створення сприятливого середовища для розвитку бізнесу в аграрному секторі, чому повинна сприяти державна сільськогосподарська політика.

Однак, за підсумками «круглого столу» «Розвиток діалогу у зерновому секторі та перспективи інвестування» і з огляду на перебіг подій в Україні МВФ, Світовий Банк та ЄБРР надіслали прем'єрові М. Азарову спільного листа, у якому рекомендують відмовитися від законопроекту № 8053, що створює державну монополію на експорт зерна та фактично усуває з ринку приватних зернотрейдерів. Однак в Україні не лише не дослухалися рекомендації, а запропонували ще жорсткіший щодо приватного аграрного бізнесу варіант (законопроект № 8163). Його автори посилаються на досвід Канади та Австралії, де, нібито, державні монополії в торгівлі продукцією сільського господарства діють ефективно (Канадська пшенична рада (КПР) та Австралійська пшенична рада (АПР)).

Однак незалежні дослідження виявили, що, наприклад, АПР занижувала маржу виробників на 1,31 дол. за тону. За порівнянням ефективності ринку Канада з Австралією, внаслідок існування монополії, відстають від США: виробники зерна в Австралії платили за приймання та транспортування зерна державній компанії на 5 дол. більше, ніж американські фермери. КПР та АПР для своєчасного відвантаження значних експортних обсягів продукції змушені були вдаватися до послуг і місцевих посередників, і транснаціональних компаній, тобто приватного бізнесу, оскільки він перевершує державні монополії за ринковою ефективністю.

Факт домінування недержавних мульти- та транснаціональних компаній у міжнародній торгівлі зерном свідчить, що спроби створити ефективну систему експорту без участі бізнесових структур не приносять успіху. Так, характерною особливістю таких установ, як АПР та КПР, є прагнення збільшити адмінперсонал і витрати, що підвищує вартість діяльності та знижує конкурентоспроможність¹.

Світова економічна криза 2008–2009 рр. суттєво вплинула на можливості зовнішньоторговельної діяльності агропродовольчого комплексу та конкурентні позиції українських виробників, на їхню здатність відстоювати національні інтереси. Вплив кризи виявляється в розбалансуванні зв'язків партнерів із зовнішньоекономічної діяльності з різних країн, зниженні платоспроможності за експортно-імпортними операціями, руйнуванні грошово-кредитних відносин тощо.

За відсутності в Україні ефективної загальнодержавної стратегії розвитку АПК, нарощування виробництва сільськогосподарської продукції в найбільш перспективних напрямках, її експорту та експортних надходжень (13 млрд дол. у 2011 р.) супроводжується спотворенням галузевої та продуктової структур виробництва. Виникли диспропорції між рослинництвом і тваринництвом, у тому числі в рослинництві – між виробництвом експортоорієнтованих культур і продукції, необхідної для задоволення поточних потреб населення країни. Так, існує стійка тенденція щодо експортної орієнтації насіння соняшника (табл. 1), хоча відомо, що соняшник виснажує ґрунти і для відновлення їхньої родючості після збору врожаю потрібно до 7–8 років. Однак нині ця норма не виконується, що загрожуватиме в перспективі негативними наслідками для сільського господарства.

Таблиця 1

Динаміка експорту соняшникового насіння з України у 2006–2011 рр. [1]

Рік	Показник	
	<i>тис. т</i>	<i>тис. дол. США</i>
2006	229,5	58208,1
2007	370,2	130411,0
2008	97,1	32252,2
2009	727,7	195033,3
2010	409,7	188179,8
2011	406,0	247363,1

¹ Адміністративні витрати КПР із 1995–1997 до 2005–2007 рр. (трирічні середні значення) зросли з 1,83 до 3,47 канадського долара за тону зерна (аналогічна тенденція спостерігається у 2012 р. у розподілі видатків із державного бюджету України на розвиток сільського господарства, де видатки на адміністративні цілі істотно перевищують усі інші статті витрат [4].

У тваринництві диспропорції виявляються між виробництвом молока, яловичини та свинини, з одного боку, і продукцією промислового птахівництва – з іншого. Внаслідок цього зберігається низький загальний рівень внутрішнього споживання вітчизняних продуктів харчування, незбалансованість раціону та вживання в їжу імпортованих продовольчих товарів сумнівної якості [2].

Зростання цін на продовольство та енергоносії впливає на розширення посівних площ і збільшення виробництва зернових культур. За попередніми прогнозами USDA, світове виробництво зерна у 2011–2012 маркетинговому році (МР) становитиме 2492 млн т, що більше порівняно з минулим сезоном на 3 %. Очікували, що найбільший вклад у зростання світового виробництва внесуть Російська Федерація (абсолютний приріст порівняно з попереднім роком 24 млн т), США (14 млн т), Китай (6,4 млн т), Індія (5,8 млн т). Однак несприятливі погодні умови 2012 р. істотно погіршили можливості експорту Росії, США та інших країн, але покращили його для України.

За даними Держкомстату, найбільшими імпортерами українського зерна в липні–листопаді 2009/2010 МР були Саудівська Аравія, Корея, Єгипет, Ізраїль, Бангладеш, Іспанія, Сирійська Арабська Республіка, Туреччина, Туніс, Японія. Можна очікувати, що сприятлива поточна кон'юнктура дасть змогу розширити географію та обсяги експорту вітчизняних зернових культур на нові перспективні ринки.

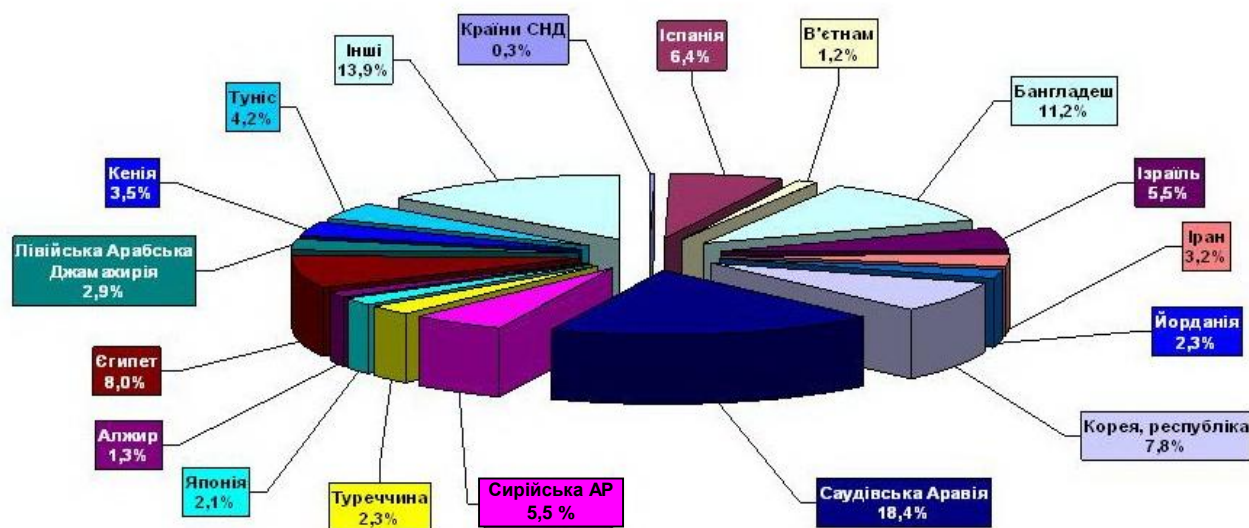

Рис. 3.2. Країни-імпортери зерна українських виробників (липень–листопад 2009/2010 маркетинговий рік) [8]

Завершення 2010–2011 МР в Україні відзначалося суттєвим зростанням цін на зерно. Зокрема, середня ціна на пшеницю 3 класу становила 1970 тис. грн, пшеницю фуражну – 1830 тис. грн, ячмінь 3 класу – 1780 тис. грн, кукурудзу 1980 тис. грн (ціни на основні види зерна збільшилися щодо відповідного періоду минулого року в 1,6–2,5 рази). У 2012 р. на тлі подорожчання зерна на світових товарних ринках в Україні можливе суттєве (в розмірі 20 %) зниження цін у зв'язку з відміною повернення податку на додану вартість (ПДВ) експортерам зерна, що існувало до прийняття нового Податкового кодексу. Окрім цього, формування цін відбуватиметься під впливом запровадження експортного мита на зерно, яке до нового сезону було відсутнім. За розрахунками експертів, аграрний сектор недоотримає внаслідок відміни повернення експортерам ПДВ до 12 млрд грн, через запровадження вивізного мита – до 6 млрд грн. До факторів впливу на зниження цін можна віднести підвищення портових зборів та великі перехідні залишки окремих видів зерна. Загалом зниження цін може становити понад 35 %, досягнувши рівня собівартості зерна. На цьому тлі держава для підтримки аграріїв намагається здійснювати відповідні регулювальні заходи. Так, наказом Мінагрополітики України від 28 квітня 2011 р. відповідним чином було відкориговано інтервенційні ціни на об'єкти державного цінового регулювання [5].

Важливою умовою активізації експортоорієнтованого виробництва є створення на рівні держави такої ринкової інфраструктури сільськогосподарської продукції і продовольства, за якої всі учасники ринку матимуть рівні можливості для торгових операцій. Це дасть змогу створити реально функціонуючий ринковий механізм відбору найбільш конкурентоспроможних виробників та видів про-

дукції. Однак, за оцінками експертів, у 2011–2012 маркетинговому році в зовнішній торгівлі зерном України з'явилася тенденція до її монополізації. Адже більше третини всього заявленого обсягу експорту зерна з України – 7,5 із 24 млн т – запланували забезпечити лише дві компанії: перша з них – 2,5 млн т (холдинг «Кернел»); друга – «ХлібІнвестбуд» – 5 млн т зернових. Оприлюднена цифра на 40 % вища за результат минулого року (у 2010–2011 маркетинговому році «Кернел Груп» експортувала 1,8 млн т зернових культур). Торговельний підрозділ Державної продовольчо-зернової корпорації компанії «ХлібІнвестбуд» претендує на п'яту частину всього експорту зерна з країни – 5 млн т зерна у 2011–2012 МР. Це в чотири рази більше від результату минулого сезону, коли компанія забезпечила поставку за зовнішньоекономічними контрактами 1,2 млн т зернових.

За підсумками перших двох місяців 2011–2012 маркетингового року (до серпня 2011 р.), компанія «ХлібІнвестбуд» уже забезпечила майже 30 % від загального обсягу експорту зерна з України, який, за попередніми оцінками, становив 1 млн т [3].

Низка відомих українських учених розглядає цю проблему в ширшому контексті, говорячи про холдингізацію аграрного сектору української економіки, яка призводить до витіснення дрібних та середніх аграрних виробників, руйнує соціально-економічну структуру села, створює умови для його занепаду [2].

Під час вибору державою пріоритетів у сфері стимулювання експорту слід узяти до уваги, що важливими факторами, які впливають на зміну попиту на продовольчі товари в багатьох країнах світу, є збільшення доходів (зокрема в Китаї), зростання уваги до здоров'я та урбанізація. Унаслідок цього спостерігається глобальна тенденція до росту споживання групи високоцінних продуктів (HVP), до якої включають фрукти, овочі та ін. Із позицій інтересів України особливе значення має присутність у цій групі всієї тваринницької продукції, у т. ч. м'яса птиці та молочних продуктів [7]. Так, за даними Департаменту сільського господарства США (USDA), у 2012 маркетинговому році світове споживання яблук у свіжому вигляді досягне 52,5 млн т, що на 6 % перевищить показники попереднього сезону. На думку фахівців, тенденція до зростання споживання яблук у свіжому вигляді простежується вже протягом декількох років. Так, за останні п'ять сезонів споживання збільшилося на 36 % (у 2008 МР обсяг споживання яблук становив близько 38,6 млн т).

У розрізі регіонів за останні п'ять років найбільш помітно зросло споживання яблук у Китаї – в 1,8 раза. Нині воно оцінюється на рівні 29 млн т, тоді як у 2008 МР обсяги споживання ледь досягали 16 млн т. Досить істотно за зазначений період зросло споживання свіжих яблук у Туреччині – на 8 % (до понад 2,5 млн т) [6].

Висока якість дедалі більше ототожнюється з органічною природою товарів (без хімічних добавок, генетичних модифікацій та ін.). Саме на таких засадах за активної підтримки держави розвивається екологічно чистий бізнес у розвинених країнах Європи та світу. Для динамічного розвитку такого бізнесу в Україні сприятливі умови ще не створені. У цьому контексті держава повинна приділити особливу увагу розвитку відповідних галузей аграрного сектору, у тому числі й тваринництва. Однак станом на квітень 2012 р. системні дієві механізми його стимулювання, особливо молочної галузі, не створені. Під тиском аграріїв у Верховній Раді готується до розгляду законопроект № 10198 (від 15.03.2012 р.) для конкретизації інструментів дотування сільгоспвиробників м'яса і молока з Державного бюджету.

Отже, для забезпечення конкурентоспроможності підприємств на світових агропродовольчих ринках потрібно зробити привабливими умови для інвестування в агробізнес, подолати тенденцію до монополізації аграрного ринку. Безпосереднім виробникам слід широко застосовувати маркетингові підходи у формуванні програми своєї діяльності, враховувати новітні тенденції у сфері виробництва та споживання продукції.

Список використаної літератури

1. Ганначенко С. Основні тенденції аграрного експорту України [Електронний ресурс] / С. Ганначенко. – Режим доступу : http://rusnauka.com18_NMIW_2012/.../2_104062.doc.htm
2. Соціоекономічна модернізація аграрного сектору України (концептуальні положення) / В. Геєць, В. Юрчишин, О. Бородіна, І. Прокопа // Економіка України. – 2011. – № 12. – С. 4–13.
3. Третину експорту зерна з України хочуть продати дві компанії [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.epravda.com.ua/news/2011/09/1/296628/view>
4. Чопенко В. Зерновий гамбіт [Електронний ресурс] / В. Чопенко // Дзеркало тижня. Україна. – 2011. – № 11. – 25 берез. – Режим доступу : http://dt.ua/ECONOMICS/zernoviy_gambit-78245.html

5. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.agro-business.com.ua/component/content/article/32-2011-05-11-22-31-13/543-2011-07-07-10-38s>
6. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://agroua.net/news/news_40159.html
7. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : [www.lol.org.ua/rus/docs/Farm%20Handbook%](http://www.lol.org.ua/rus/docs/Farm%20Handbook%20)
8. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ukrexport.gov.ua/ukr/prom/ukr/3693.html>

Стаття надійшла до редколегії
15.10.2012 р.

УДК 336.563.14:338.124.4(061.1ЄС)

В. С. Корчун – кандидат географічних наук, доцент кафедри міжнародних економічних відносин Волинського національного університету імені Лесі Українки;
Ю. Ю. Варварук – студент II курсу факультету міжнародних відносин Волинського національного університету імені Лесі Українки

Імовірні шляхи подолання боргової кризи в зоні євро

Роботу виконано на кафедрі міжнародних економічних відносин ВНУ ім. Лесі Українки

У статті проаналізовано боргову кризу країн євросони як основну фінансову проблему європейської спільноти, а також заходи урядів окремих країн, спрямовані на стабілізацію євро. Оцінено діяльність міжнародних валютно-фінансових організацій. Визначено ефективність діяльності ЄС, зокрема самітів, що розробили способи подолання боргової кризи. Узагальнено та запропоновано шляхи виходу з кризової ситуації в зоні євро.

Ключові слова: євро, євросона, боргова криза, МВФ, ЄЦБ, антикризові заходи.

Корчун В. С., Варварук Ю. Ю. Вероятные пути преодоления долгового кризиса в зоне евро. В статье рассмотрены долговой кризис стран еврозоны как основная финансовая проблема европейского сообщества и мероприятия правительств отдельных стран, направленные на стабилизацию евро. Оценена деятельность международных валютно-финансовых организаций. Определена эффективность деятельности ЕС, в частности саммитов, разработавших способы преодоления долгового кризиса. Обобщены и предложены пути выхода из кризисной ситуации в зоне евро.

Ключевые слова: евро, еврозона, долговой кризис, МВФ, ЕЦБ, антикризисные меры.

Korchun V. S., Varvaruk Y. Y. The Possible Ways to Overcome Debt Crisis in Eurozone. The article considers the sovereign debt crisis of Eurozone as the major problem of European community. The measures of several countries aiming at stabilizing the euro are analyzed. The estimation of international financial organizations activity is made. The effectiveness of EU summits is determined, in particular, the ways of overcoming debt crisis. The article summarizes and proposes the ways to overcome the crisis situation in Eurozone.

Key words: euro, Eurozone, sovereign debt crisis, IMF, ECB, anticrisis measures.

Постановка наукової проблеми та її значення. Економіка країн євросони сьогодні перебуває в складних економічних та політичних умовах. Триває глибока соціально-економічна криза в Греції; фінансових труднощів зазнають Португалія, Іспанія, Ірландія; загроза боргової кризи існує в Бельгії, Франції, Німеччині та деяких інших розвинених країнах ЄС. Боргова криза країн Євросони не стала неочікуваним явищем, адже європейська спільнота ризикувала ще при введенні єдиної європейської валюти. Посилення взаємозв'язків між економіками окремих країн ускладнило процес самостійного погашення державного боргу фінансовими установами цих країн. Уведення євро унеможливило процес девальвації національної валюти, зумовлюючи потребу співпраці з іншими державами євросони та міжнародними організаціями.

Важливу роль в успішному функціонуванні європейської валюти відіграло дотримання країнами-членами маастрихтських критеріїв, зокрема збереження дефіциту бюджету на рівні 3 % валового